

а) галасы ўражваюць тым, што не падобныя да звычайных галасоў;

б) іх гучанне і мелодыя выключнай, дзівоснай прыгажосці;

в) галасы чароўныя, нерэальныя, казачныя;

г) можа, у гэтым слове заключаны нейкі іншы сэнс? Які?

3. Як вы разумееце выраз *нябесны хор*? Гэта гукі, што гучаць з вышыні, з неба, ці надзвычай прыемная, мілагучная, чароўная мелодыя?

4. Параўнайце вершы Максіма Багдановіча і Анатоля Грачанікава. Што агульнае і адметнае вы заўважылі ў абмалёўцы вобразаў зорак, настраёнасці твораў, іх гучанні?

Разгледзьце рэпрадукцыю карціны Вітольда Бялыніцкага-Бірулі «Сакавіцкая ноч» (гл. форзац 2). Раскажыце, пра што думаецца вам, калі вы глядзіце на рассыпаныя па небе зіхатлівыя зоркі.

Пра эпітэт

Мастак для выяўлення сваіх творчых задум скарыстоўвае пэндзаль і фарбы, музыкант — ноты і музычны інструмент, а пісьменнік у сваім ужытку мае толькі слова. Аднак магчымасці слова неабмежаваныя. Дасягнуць выключнай выразнасці ў стварэнні вобразаў пісьменніку дапамагаюць выяўленчыя сродкі мовы, і найперш *мастацкія* азначэнні — эпітэты.

Вылучаючы ў прадмеце або з'яве асабліва значныя, істотныя прыкметы, эпітэты дапамагаюць стварыць мастацкі вобраз.

Эпітэт — мастацкае азначэнне, якое вобразна (жыва, наглядна, паэтычна) характарызуе прадмет, з'яву, чалавека.

Максім Багдановіч у вершы «Зімой» назваў вечар *марозным, звонкім*, месяц — *вільготным*, звон бомаў — *вясёлым*.

Азначэнне *марозны* звычайнае, стварае вясёлы, бадзёры настрой. А эпітэт *звонкі* зусім нечаканы (параўнайце: *звонкі голас, звонкае рэха*). Уявіце зімовы вечар. У марознае надвор'е любы гук (напрыклад, скрып снегу пад нагамі) рэзкі, гучны, выразны, сапраўды звонкі, яго далёка чуваць. Адным трапным словам паэт стварыў гукавы вобраз і перадаў сваё захапленне чароўным краявідам, шпаркай яздой, меладычным гучаннем званочкаў.

Эпітэтамі часцей бываюць прыметнікі (рыза *срэбная*, паветра *майклівае*, галасы *журлівыя, светла-звонкія, самотныя*, мелодыя *мяккая, ласкавая*), але сустракаюцца і іншыя часціны мовы (дзяўчына-*красуня, брыльянты-росы*, ручай — *жэўжык-пястун*, які *лагодна* пяе, *сярдзіта* бубніць).

Багатыя на эпітэты і фальклорныя творы, асабліва народныя песні: поле *шырокае*, ночка *цёмная*, зорка *ясная*, бярозка *белая*, хмарка *залатая*, лісточак *зялёненькі*, вецер *буйны*, зімачка *лютая*. Гэта фальклорныя (сталыя) эпітэты, яны ўстойлівыя, нязменныя, звычайна ўжываюцца з пэўнымі словамі.

1. Чым адрозніваюцца эпітэты ад азначэнняў? Прыведзіце прыклады з вядомых вам вершаў.
2. Вызначце эпітэты ў вершы Анатоля Грачанікава «Зоры спяваюць».
3. Падрыхтуйце вусную замалёўку «Зімовы дзень», выкарыстоўваючы эпітэты.

Разгледзьце рэпрадукцыі карцін Паўла Масленікава «Зіма ў Беларусі» і Яўгена Балакшына «З горкі».

Якія ўражанні выклікалі ў вас гэтыя палотны?

Якім настроем прасякнута кожнае з іх?

Што агульнае ў абмалёўцы зімовых пейзажаў мастакамі і паэтамі?

*Павел Масленікаў.
Зіма ў Беларусі*

*Яўген Балакшын.
З горкі*

ЯКУБ КОЛАС

Жыццё на ўлонні прыроды з дзяцінства выходзіла ў Якуба Коласа назіральнасць, дапытлівасць, любасць да жыцця.

Прыроду пісьменнік успрымаў як «найцікавейшую кнігу, якая разгорнута перад вачыма кожнага з нас...». У дзяцінстве Якуб Колас верыў у тое, што разумее мову птушак: «Я імкнуўся адгадаць, пра што спяваюць жаўранкі... Я так вывучыў асаблівасць іх песень, што адразу адчуваў розніцу ў спевах жаўранкаў нашай мясцовасці ад песень іншых жаўранкаў».

Песня ляснога жаваранка

(Урывак з трылогіі «На ростанях»)

Пачынала развідняцца.

Прыбярэжныя кусты ўсё больш і больш вырысоўваліся, выплывалі з ранішняга змроку, святлелі, развясельваліся, і шырэй разгортваліся прыгожыя краявіды, поўныя радаснага спакою і маўклівага задумення.

Дарога павярнула ўлева, шчыльней тулячыся да Нёмана, дзе ён апісваў вельмі зграбную лук¹, падыходзячы да лесу. Уся гэта лука выглядала пышным старасвецкім садам, дзе замест пладовых дрэў раслі разложыстыя, дуплястыя дубы, убраныя чорнымі шапкамi буславых гнёздаў...

Не даходзячы да лукі, выгнуўшыся яшчэ раз каля лесу вельмі прыгожаю дугою, Нёман забіраў управа, пралёгшы роўнаю, бліскучаю стужкаю паміж лугамі і полем. На адным канцы дугі стаялі кучаравыя пышныя хвоі, звесіўшы над вадою махрыстыя галіны і аплёўшы пясчаны бераг цэлаю сеткаю смалянога карэння. За імі пачыналіся маладыя сакавітыя баравіны, перамешаныя са старым лесам. Там-сям з зялёнага мора маладога хвойніку высока ўзнімаліся парасоны-верхавіны хвой-старадрэвін, што як бы аглядалі зялёныя прасторы свае маладое змены, цешачыся яе размахам і сакавітаю жыццёвасцю. І гэты малады хвойнік, і гэты лес, і гэтыя хвоі зліваліся ў адну сцяну лесу, вырысоўваючы прыгожую вычварную лінію паваротаў, разгортваючы сваё цёмна-зялёнае крыло і ахопліваючы пясчанае поле, дзе раскінуліся маўклівыя пагоркі. А над усім гэтым ляжалі цішыня і спакой раніцы.

¹ Лукá — дугападобны паварот ракі.

...Над ускрайкам лесу, дзе пачыналіся жоўтыя пяскі, зазвінела песня ляснога жаваранка. Ён першы тут вітаў надыход дня, і песня расплывалася ў маўклівым паветры звонам тонкага дарагога металу, нападваючы ясна-сінія разлогі надзем'я і глыбокую цішыню зямлі, агорнутай затоена-радаснаю

задумлёнасцю. Здавалася, усё навокал занямела, зачараванае цудоўнымі тонамі песні гэтага вольнага песняра ўзлескаў і пясчаных пустак між лесу. Снуючыся высока ў небе, раняла птушка мяккія, ласкавыя мелодыі, сатканыя са звону срэбраных струн, з булькання лясных ручайкоў, з зумкання пчаліных крыльцяў, шолаху красак. І ўсе гэтыя тоны спляталіся так гарманічна-своеасабліва ў песні ляснога жаваранка, што яна даходзіла да самых глыбінь сэрца і калыхала самыя тонкія струны душы.

Ніякая іншая птушка, нават праслаўлены салавей, не можа параўнацца ў спевах з лясным жаваранкам. Толькі свае песні спявае ён у бязлюдных мясцінах, дзе рэдка бывае чалавек і мала хто чуе іх. Мелодыя ж спеваў надзвычай багатая, разнастайная, дзівосна прыгожая і такая чоткая, такая выразная, што яе можна палажыць на ноты, а мастак-музыка, напэўна, змог бы выканаць на скрыпцы, але афарбоўкі яе тонаў не патрапіць перадаць ніякі музычны інструмент.

1. Пастарайцеся ўявіць і вусна апісаць карціны, намаляваныя аўтарам.
2. Які настрой панаваў у прыродзе?

3. Што незвычайнае раптам парушыла цішыню і спакой наднёманскіх прастораў?

4. Як успрымала гэтыя дзівосныя спевы наваколле?

5. Дакажыце, што аўтар не толькі ўражлівы, таленавіты слухач, але і выдатны майстар слова. Як сродкі мастацкай выразнасці мовы дапамагаюць перадаць чароўнасць, хараство, непаўторнасць песні жаваранка?

6. Паглядзіце анімацыйны фільм «Песня жаваранка» (рэж. Таццяна Кубліцкая). Супастаўце апісанне песні ляснога жаваранка ў фільме і ў творы Якуба Коласа.

Разгледзьце рэпрадукцыю карціны Уладзіміра Сулкоўскага «Высокі Бераг». На мастацкім палатне — славуная рака, магутная і велічная. Заварожвае срэбра хваль, асвечаных промнямі сонца, што прабіваюцца з-за хмараў. Уражвае абрывісты правы бераг ракі, выпісаны дэталёва. Воддаль віднеюцца залатыя пяскі, лугавіны, дубы. Наваколле выглядае маляўніча і ўрачыста.

Прачытайце радкі з апісаннем Нёмана Якубам Коласам. Што агульнае ва ўспрыманні Нёмана мастаком і пісьменнікам?

Паслухайце музычную п'есу П. І. Чайкоўскага «Савік. Песня жаваранка». Якія ўражанні выклікала ў вас гэта мелодыя? Што аб'ядноўвае твор Якуба Коласа і п'есу П. І. Чайкоўскага?

З творчасцю Якуба Коласа мы знаёмімся яшчэ ў дзяцінстве, чытаем творы паэта, якія сталі класікай беларускай літаратуры. Давайце ўзгадаем адзін з іх: *«Не сядзіцца ў хаце хлопчыку малому, кліча яго рэчка, цягнуць санкі з дому»* («На рэчцы зімою»). Узорам усяго беларускага прыгожага пісьменства з'яўляецца паэма Якуба Коласа «Новая зямля». Прапануем вам перагарнуць некаторыя яе старонкі.